

314

การวิเคราะห์บทบาท และคำนิยามในสื่อพื้นบ้าน "ละครเสภาขุนช้างขุนแผน"

นายธีรเดช ชื่นประภาณุสรณ์

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท สาขาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาการประชาสัมพันธ์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2538

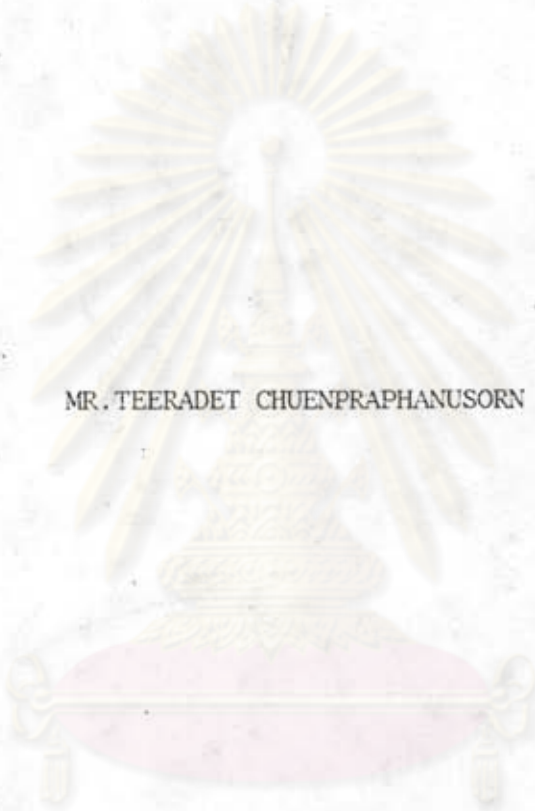
ISBN 974-632-017-3

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

16๗0082X

THE ANALYSIS OF ROLES AND VALUES IN FOLK MEDIA

"LAKHORN SAEPHA KHUNCHANG KHUNPHAN"

MR. TEERADET CHUENPRAPHANUSORN

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of The Requirements

for the Degree of Master of Communication

Department of Public Relation

Graduate School

Chulalongkorn University

1995

ISBN. 974-632-017-3

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การวิเคราะห์บทบาทและค่านิยมในสื่อพื้นบ้าน "ละครเสภาขุนช้างขุนแผน"

โดย นายธีรเดช ชื่นประภาณุสรณ์

ภาควิชา การประชาสัมพันธ์

อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ ดร.ศักดิ์ บั้นเหน่งเพชร

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.สันติ อุดสุวรรณ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชนวดี บุญสี)

.....
(อาจารย์ ดร.ศักดิ์ บั้นเหน่งเพชร)

.....
(รองศาสตราจารย์อุบลวรรณ ปิติพัฒนะโรยิต)

.....
(รองศาสตราจารย์อวยพร พาณิช)

ธีรเดช ชื่นประภาณุสรณ์ : การวิเคราะห์บทบาทและค่านิยมในสื่อพื้นบ้าน "ละครเสภา
ขุนช้างขุนแผน" (THE ANALYSIS OF ROLES AND VALUES IN FOLK MEDIA
"LAKHORN-SAEPHA KHUNCHANG KHUNPHAN") อ.ที่ปรึกษา : อ.ดร.ศักดิ์ บั้น เหน่งเพชร,
261 หน้า. ISBN 974-632-017-3

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ บทบาท ค่านิยม ความเชื่อในสื่อพื้นบ้าน "ละคร
เสภาขุนช้างขุนแผน" ตลอดจนปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเสื่อมความนิยม

ผลการศึกษาพบว่า "บทขับเสภาขุนช้างขุนแผน" เคยได้รับความนิยมในสมัยอยุธยา โดยมี
วิวัฒนาการมาจากนิทานพื้นบ้านและบทขับเสภา จนกระทั่งกลายมาเป็นละครเสภาโดยกวีในสมัยพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ละครเสภาเป็นการแสดงซึ่งมีองค์ประกอบโดยรวมคือ การขับ การร้อง
การรำยาว และการสนทนา สื่อพื้นบ้านชนิดนี้มีการแสดงเป็นคณะ กล่าวคือ มีผู้ขับเสภา นักดนตรี และ
ผู้แสดงชายหญิง โดยมีเครื่องดนตรีสำคัญที่ใช้ประกอบการแสดงคือ "กรับ" ละครเสภา
แสดงได้ตามสถานที่ต่าง ๆ ทุกโอกาส โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานมงคล

การศึกษามหาบททางสังคมของละครเสภาขุนช้างขุนแผน พบว่า บทบาทหลักคือ การให้ความ
บันเทิง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้รวมถึง การให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ แก่ชุมชน
การเสนอแนะการดำเนินชีวิต การสอดส่องแจ้งข้อเท็จจริงให้สังคม การวิพากษ์วิจารณ์สังคม และการ
ประสานสัมพันธ์ให้คนในสังคมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ผลการศึกษาด้านค่านิยมความเชื่อมีอยู่ 5 ประเภทคือ ค่านิยมความเชื่อในเรื่องครอบครัว
การปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษาและศาสนา สำหรับการศึกษาทางด้าน การเสื่อมความนิยม พบว่า
เกิดจากการลดจำนวนของกลุ่มผู้ชม อิทธิพลของสื่อมวลชน และความบันเทิงสมัยใหม่ อาทิเช่น วิทยุ
โทรทัศน์ โรงภาพยนตร์ เอกสารสิ่งพิมพ์ และเกิดจากข้อจำกัดของสื่อพื้นบ้าน "ละครเสภาขุนช้าง
ขุนแผน" เอง ซึ่งได้แก่ การใช้ผู้แสดงทั้งชายและหญิงเป็นจำนวนมาก และปัญหาด้านรายได้ของผู้แสดง

ภาควิชา ..... การประชาสัมพันธ์
สาขาวิชา ..... นิเทศศาสตร์พัฒนาการ
ปีการศึกษา 2537

ลายมือชื่อผู้นิสิต .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม .....

C651061 : MAJOR DEVELOPMENT COMMUNICATION

KEY WORD: ROLES VALUES

TEERADET CHUENPRAPHANUSORN : THE ANALYSIS OF ROLES AND VALUES
IN FOLK MEDIA "LAKHORN-SAEPHA KHUNCHANG KHUNPHAN". THESIS ADVISOR:
SAKDA PANNENGPETCH, Ph.D. 261 PP. ISBN 974-632-017-3

The objectives of this dissertation are to study and to analyse the social roles, functions, beliefs, values and the declination of folk medium, "Lakhorn-saepha Khunchang Khunphan". The study reveals that Saepha Khunchang Khunphan "has been well known since Ayutthaya period." The development of this folk performance, Lakhorn-Saepha Khunchang Khunphan shows the originality from folk Tale. Then it become oral literature in chanting form call Saepha. Finally, this literature has been adapted for stage performance by poets during the reign of the King Rama the fifth. It is a combination of chanting, song, dance and conversation. Lakhorn-Saepha Khunchang Khunphan troop usually consists of a leader, musicians, actors, actress and singers. The important musical instrument is "Krab" (a kind of solid wood instrument). Lakhorn-Saepha Khunchang Khunphan can be performed either inside or outside the theatre where any space for performance is available, and at any occasion, preferably at celebrations.

The social roles and function analytical study of Lakhorn-Saepha Khunchang Khunphan finds that the entertainment is continuously the prime function of this folk medium. Beside this, it also conveys and informs the message of any social activities to community. It suggests the up dated ways of living, criticizes the society and creates the social interaction and integration.

The study of Values is classified into 5 categories, namely: family, political, economic, education and religious. The causes of it's declination are : the stronger influences of mass media and modern entertainment such as radio, television, cinema, printed media and the economics obstruction.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา การประชาสัมพันธ์

สาขาวิชา นิเทศศาสตร์พัฒนาการ

ปีการศึกษา 2537

ลายมือชื่อนิติ

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความช่วยเหลืออย่างยิ่งของอาจารย์ ดร. กักดา ปั้นแห่งเพชร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งท่านได้กรุณาให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่าง ๆ ของการวิจัยด้วยดี ตลอดจนเป็นกำลังใจสำคัญยิ่งที่ช่วยให้ผู้วิจัยได้ฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ มากมาย ในขณะทำวิจัยขึ้นนี้ ซึ่งต้องแลกมาด้วยความวิริยะอุตสาหะ จนบรรลุผลสำเร็จ

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์อวยพร พานิช รองศาสตราจารย์อุบลวรรณ บิทธิพัฒนะวงษิต คณะกรรมการวิทยานิพนธ์ที่ได้กรุณาตรวจแก้ไขข้อบกพร่อง และให้คำแนะนำด้วยดีตลอดมา อีกทั้งยังช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จไปได้ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ผู้มีพระคุณต่อผู้วิจัยอย่างสูงที่ช่วยเหลือ แก้ไขข้อบกพร่องและสถานะวารณ์ต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณวิทยากรทุกท่านที่ได้กรุณาให้ข้อมูล อาจารย์ปัญญา นิตยสุวรรณ กองการสังคีตศิลป์ กรมศิลปากร อาจารย์ฐิติมา วิทยาวงศ์รุจิ แห่งมหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก ซึ่งคอยให้คำแนะนำและกำลังใจตลอดมา ตลอดจนคณาจารย์ภาควิชาภาษาต่างประเทศ วิทยาลัยครูสวนดุสิต อันประกอบไปด้วย อาจารย์ณรงค์ สุขสุเมฆ ผศ.มลลณี วัฒนารัตนเมธ อาจารย์นิตยา วัลย์จรจนวงศ์ และอาจารย์มัชฌม เรขาศิลลา ซึ่งให้ความปรารถนาดี และเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดมา

ท้ายสุดนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบรรดาครูบาอาจารย์ ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชากรำให้แก่วิจัยทุก ๆ ท่าน ตลอดจนบุพการีผู้มีพระคุณ เพื่อนสนิทมิตรสหายทุก ๆ ท่าน หากความดีของงานวิจัยชิ้นนี้มีคุณค่าแก่การยกย่องและมีคุณประโยชน์ต่อสังคมแล้ว ผู้วิจัยขอยกความดีทั้งหมดให้แก่บุคคล ซึ่งข้าพเจ้าได้กล่าวอ้างถึงและมีดีอ้างถึง ณ ที่นี้ โดยมิขอเก็บความดีไว้กับตนเองเลย จึงขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ ที่นี้ด้วย

ธีรเดช ชื่นประภาณุสรณ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฅ
สารบัญตาราง.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
วัตถุประสงค์.....	12
สมมุติฐานการวิจัย.....	13
ขอบเขตการวิจัย.....	13
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	13
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	14
2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	15
บทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชน.....	19
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสภาพสังคมไทย.....	29
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	35
3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	41
การรวบรวมข้อมูลเอกสาร.....	41
การศึกษาภาคสนาม.....	41
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	41
เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล.....	42
ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล.....	42
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	42

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4 ลักษณะทั่วไปและองค์ประกอบในการแสดง.....	43
ประวัติความเป็นมา.....	43
ลักษณะทั่วไปของละคร เสาฉากซามซ้างซามแผน.....	45
ธรรมเนียมการแสดง.....	47
องค์ประกอบการแสดง.....	48
5 การวิเคราะห์บทบาทและค่านิยมในสื่อพื้นบ้านละคร เสาฉากซามซ้างซามแผน	
กิจกรรมบันเทิง.....	53
การรหัสข้อมูลข่าวสาร.....	88
ค่านิยมในสถาบันครอบครัว.....	109
ค่านิยมในสถาบันการปกครอง.....	116
ค่านิยมในสถาบันเศรษฐกิจ.....	119
ค่านิยมในสถาบันการศึกษาและศาสนา.....	122
ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง	
การเสื่อมความนิยมของผู้ชม.....	129
การเข้ามาแทนที่ของสื่อสมัยใหม่.....	136
ข้อจำกัดของสื่อพื้นบ้านละคร เสาฉากซามซ้างซามแผน.....	140
การวิเคราะห์ละคร เสาฉากซามซ้างซามแผนตามแบบทฤษฎีสื่อสารสังคม.....	143
6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย.....	150
อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	155
ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป.....	158
ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมของผู้วิจัย.....	159

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บรรณานุกรม.....	162
ภาคผนวก.....	166
ประวัติผู้เขียน.....	270

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ตารางแสดงความถี่จำนวนร้อยละค่านิยมความเชื่อ.....	108
2	ตารางแสดงความถี่จำนวนร้อยละค่านิยมสถานประกอบการ.....	115
3	ตารางแสดงความถี่จำนวนร้อยละค่านิยมสถานประกอบการ.....	118
4	ตารางแสดงความถี่จำนวนร้อยละค่านิยมสถานเสริมธุรกิจ.....	121
5	ตารางแสดงความถี่จำนวนร้อยละค่านิยมสถานการศึกษา.....	126
6	ตารางแสดงความถี่จำนวนร้อยละค่านิยมสถานศาสนา.....	127

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย